

УДК 373.3.011.3-051:005.336.2

DOI:

Олена Білик, викладач образотворчого мистецтва
відокремленого структурного підрозділу

“Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету”

Ніна Король, викладач трудового навчання та художньої праці
відокремленого структурного підрозділу

“Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету”

Ольга Куцик, викладач трудового навчання та художньої праці
відокремлений структурний підрозділ

“Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету”

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У статті здійснено обґрунтування професійної компетентності вчителя початкових класів в умовах сучасних викликів. Зазначено, що вчитель початкових класів має бути професіоналом-новатором, творчим, наділеним необхідними для ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу особистісними якостями, тобто – компетентним фахівцем. Враховуючи вимоги сьогодення, професійну компетентність вчителя початкових класів автори трактують як інтегральну характеристику, що базується на ділових й особистісних якостях, характеризується наявністю професійних знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення педагогічної діяльності.

Ключові слова: вчитель початкових класів; професійна підготовка; компетентнісний підхід; компетентність; професійна компетентність; професійна компетентність вчителя початкових класів.

Літ. 9.

Olena Bilyk, Lecturer of the Fine Arts of a Separate Structural Unit
“Humanitarian and Pedagogical College
Mukachevo State University”

Nina Korol, Lecturer of the Handy Crafts of a Separate Structural Unit
“Humanitarian and Pedagogical College
Mukachevo State University”

Olga Kutsyk, Lecturer of the Handy Crafts of a Separate Structural Unit
“Humanitarian and Pedagogical College
Mukachevo State University”

THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

The article has substantiated the professional competence of primary school teachers in the conditions of modern challenges. The primary school ensures the formation of the personality of a younger student, his intellectual, physical, and social development; therefore, a primary school teacher must be a real professional innovator, creative, endowed with the personal qualities necessary for the effective interaction with participants in the educational process, that is, a competent specialist.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the phenomenon of a professional competence of primary school teachers, taking into account today's challenges.

We have presented the competence of a specialist as a complex of professional knowledge, skills, relationships, professional qualities of an individual. Accordingly, the key qualities of a modern primary school teacher should be taken into account (love for children, pedagogical tact, tolerance, pedagogical erudition, pedagogical thinking, intuition, ability to improvise, pedagogical optimism and pedagogical reflection, readiness for innovative activities, culture of pedagogical communication, etc.), the development of which determines the level of his professional competence.

Taking into account today's requirements, the authors have interpreted the professional competence of a primary school teacher as an integral characteristic based on business and personal qualities, characterized by the presence of professional knowledge, abilities and skills necessary for the implementation of pedagogical activities. We believe that the concept of “professional competence of a primary school teacher” has been based on the teacher's awareness of his pedagogical capabilities, the characteristics of the students' collective, the prospects for its development, which determines professional flexibility in the selection of pedagogical technologies, methods that allow the successful implementation of the main goal – to create conditions for development personality of a child of primary school age.

Keywords: primary school teacher; professional training; competence approach; competence; professional competence; professional competence of a primary school teacher.

Постановка проблеми. Глобалізоване суспільство вимагає модернізації освіти, оновлення її відповідно до сучасних викликів. Загальноосвітня школа України, як проголошується в Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), має здійснити прорив до якісно нової освіти всіх дітей шкільного віку. Це вимагає пріоритетної уваги до навчального змісту і методик, які формують світогляд, ціннісні орієнтації, уміння самостійно вчитися, критично мислити, користуватись комп'ютером, здатність до самопізнання і самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності, вміння і навички, необхідні для життєвого і професійного вибору [7]. Тобто, постає необхідність у підготовці особистості до життя в соціумі, формуванні здатності до взаємодії, розв'язання різного роду економічних, соціальних, професійних та ін. завдань, а, отже, особистість повинна бути компетентною. Саме реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості є, як переконані В. Берека та А. Галас, актуальним завданням сучасної школи. Результатом такого процесу, на думку науковців, має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості [8, 8]. Оскільки початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її інтелектуальний, фізичний, соціальний розвиток, то її вчитель має бути справжнім професіоналом-новатором, творчим, наділеним необхідними для ефективного взаємодії з учасниками освітнього процесу особистісними якостями, тобто – компетентним фахівцем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань компетентнісного підходу в освіті присвячені праці І. Беха, Н. Бібік, І. Зязюна, Л. Карпової, Н. Ничкало, О. Пометун, В. Химинця та ін. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів є предметом наукових розвідок В. Береки, Н. Бібік, О. Будник, О. Дубасенюк, І. Пальшкової, І. Червінської, О. Савченко, О. Хижної та ін. Проведений аналіз наукових праць вітчизняних дослідників показав значний інтерес до проблем початкової школи, застосування компетентнісного підходу у підготовці майбутніх фахівців. Оскільки сьогодні вноситься свої корективи до кола цих проблем, то вважаємо за необхідне посилити увагу до питання професійної компетентності вчителя початкових класів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати феномен професійної компетентності вчителя початкових класів, враховуючи виклики сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід сьогодні на часі. Саме цей підхід, на

думку науковців, скеровує освітній процес на формування в здобувача освіти набору певних компетентностей, якими він повинен оволодіти під час отримання фахової освіти. На противагу традиційній системі освіти, яка завжди акцентувала увагу на набуті знань, умінь та навичок, компетентнісний підхід переміщує увагу з процесу накопичення визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних ситуаціях [3, 235]. Компетентнісний підхід, як уважає Н. Наторна, ставить на перше місце не поінформованість особистості, а вміння практично розв'язувати проблеми, які виникають у всіх сферах професійної діяльності та взаємодії [4, 267].

Компетентність, згідно із визначенням Н. Мілорадової та В. Шевченка, є невід'ємним компонентом структури особистості, саме в якому акумулюються її життєвий досвід, який вона здобуває передусім під час отримання фахової освіти, потім у професійній діяльності й обов'язково під час взаємодії із соціальним оточенням; відбиттям професійного досвіду особистості в рамках компетенції конкретної професійної діяльності. Високий рівень сформованої компетентності на певному етапі професійного розвитку, на думку авторів, поєднує в собі три види компетенцій, а саме: інтелектуальні (здібності до продуктивної аналітичної діяльності), соціальні (громадянська грамотність) та особистісні (здатність людини до спілкування, рефлексії, готовності до самоосвіти й підвищення професійного рівня впродовж усього життя) [3, 236]. І. Зязюн трактує компетентність як екзистенціальну властивість людини є продуктом її власної життєтворчої активності, ініційованої процесом освіти; як властивість індивіда вона існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей тощо [2, 17].

Важливою для нас є думка Н. Ничкало, згідно з якою компетентність охоплює не лише професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання, уміння та особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації [1, 96].

Професійна компетентність є, на наш погляд основною компетентністю, за допомогою якої фахівець буде ефективно виконувати власну професійну діяльність.

Актуальною для нашого дослідження є думка науковців, що професійна компетентність як поєднання теоретичної та практичної готовності фахівця до виконання професійної функції характе-

РОЗВИТОК ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

ризує не тільки його діяльність, а й самого фахівця як суб'єкта в його самостійній, відповідальній та ініціативній взаємодії із соціальним світом. Цілком погоджуємося з Н. Мілорадовою та В. Шевченко, що професійна компетентність інтегрує професійні й особистісні якості людини, спрямовує їх на опанування знань і практичних навичок, а також цілеспрямоване застосування цих знань і навичок у прогнозуванні, плануванні й реалізації професійної діяльності, активізує фахівця для розвитку особистісних здібностей, прагнення до самореалізації в професійній діяльності [3, 236].

Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення. В. Берека та А. Галас вважають, що на основі цього запроваджено розуміння професійно-педагогічної компетентності як складової багаторівневої, стійкої структури психічних рис педагога, що формуються внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей. Вони встановлюють нові вимоги до трудової діяльності: якості професійної підготовки й професійної компетенції, рівня соціально-професійної мобільності, конкурентоспроможність на ринку праці [8, 15].

Професійний стандарт “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти” (2020) втілює сучасний підхід до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей вчителя. До загальних компетентностей увійшли громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька. До переліку професійних компетентностей увійшли: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання упродовж життя [6].

Враховуючи специфіку професійної діяльності вчителя початкових класів, поділяємо думку авторів навчально-методичного посібника “Професійна компетентність вчителя початкових класів”, що професійна компетентність вчителя – це інтеграційна система професійно значущих особистісних властивостей, отриманих педагогом як у процесі загальної і спеціальної освіти, так і на основі практичного досвіду, що забезпечує високий рівень професійної педагогічної діяльності. Під високим рівнем професійної педагогічної діяльності розуміється її ефективність, відповідність рівню сучасної науки і вимогам сьогодення [8, 30]. Науковці виокремлюють п'ять критеріїв професійної компетентності

вчителя початкових класів (загальнокультурний, загальнопрофесійний, комунікативний, особовий, саморозвитку і самоосвіти) та низки її ключових складових компетентностей (продуктивна, автономізаційна, інформаційна, предметна, особистісні якості вчителя, комунікативна, моральна, психологічна, соціальна, математична, полікультурна та ін.).

Професійна компетентність майбутнього учителя початкової школи, згідно із визначенням І. Пальшкової, є чинником підвищення якості освіти й включає професійно-змістовний, технологічний і професійно-особистісний компоненти. Професійно-змістовний компонент передбачає наявність у педагога знань з предмету, який він викладає, суміжних дисциплін, з дисциплін, що виражають квінтесенцію спеціальності, якими оволодіває студент, теоретичних знань з основ наук, котрі вивчають особистість людини, що забезпечує усвідомленість при визначенні педагогом змісту його професійної діяльності з виховання, навчання та освіти учнів. Технологічний компонент включає професійні знання, апробовані в дії, тобто вміння. Забезпечують цей компонент інформаційно-інноваційні технології, які ґрунтуються на комплексному діагностико-дослідницькому осмисленні педагогічної ситуації і перспективному її прогнозуванні. Професійно-особистісний компонент включає особистісні здібності та творчі здібності [5, 114].

Досліджуючи проблему формування професійних компетентностей майбутніх магістрів початкової освіти, О. Шквир визначає поняття “професійна компетентність майбутніх магістрів початкової освіти” як єдність теоретичної та практичної готовності майбутнього фахівця до здійснення педагогічної діяльності у закладах як загальної середньої освіти (початкова школа), так і фахової передвищої та вищої освіти. Це складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції педагогічного досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, особистісних та професійних якостей, які обумовлюють готовність до виконання трудових функцій вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти і викладача закладів фахової передвищої та вищої освіти [9, 51].

Отже, компетентність фахівця можна представити як комплекс професійних знань, умінь, відносин, професійних якостей особистості. Відповідно, треба враховувати ключові якості сучасного вчителя початкових класів (любов до дітей, педагогічний такт, толерантність, педагогічна ерудиція, педагогічне мислення, інтуїція, здатність до імпровізації, творчість, креативність, педагогічний оптимізм та педагогічна рефлексія, готовність до інноваційної діяльності, культура педагогічного спілкування та ін.), розвиток яких зумовлює рівень його професійної компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі аналізу наукових праць з проблеми дослідження вважаємо, що професійна компетентність є ключовою компетентністю, за допомогою якої учитель початкових класів буде ефективно здійснювати власну професійну діяльність і є важливою умовою його затребуваності та конкурентоспроможності на ринку праці. Враховуючи вимоги сьогодення, професійну компетентність вчителя початкових класів розуміємо як інтегральну характеристику, що базується на ділових та особистісних якостях, характеризується наявністю професійних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення педагогічної діяльності.

Уважаємо, що в основі поняття “професійна компетентність вчителя початкових класів” лежить усвідомлення педагогом своїх педагогічних можливостей, особливостей учнівського колективу, перспектив його розвитку, що визначає професійну гнучкість у доборі педагогічних технологій, методик, які дозволяють успішно реалізувати головну мету – створити умови для розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку. Проведене дослідження не вичерпує змісту проблеми, що вивчається. Наступним кроком плануємо виокремлення і обґрунтування особливостей формування професійної компетентності майбутнього учителя початкових класів у процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 396 с.
2. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. Київ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 8–10.
3. Мілорадова Н.Е., Шевченко В.В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Габітус. Соціальна психологія. Юридична психологія*. 2020. Вип.16. С.233–237.
4. Нагорна Н.В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1–2 (11–12). С. 266–268.
5. Пальшкова І.О. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах сучасної вищої школи. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2018. № 1. С. 113–118.
6. Про затвердження професійного стандарту за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)”. Наказ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736-20 від 23.12.2020 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
7. Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа). Постанова Колегії МОН України, Президії АПН

України № 12/5-2 від 22.11.01 р. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/2712/

8. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів / Автори-упоряд.: В.Є. Берека, А.В. Галас. Харків: Вид-во “Ранок”, 2018. 496 с.

9. Шквир О., Дудчак Г., Казакова Н., Сівак Н. Формування професійних компетентностей майбутніх магістрів початкової освіти. *Молодь і ринок*. № 1 (199), 2022. С. 49–56.

REFERENCES

1. Nichkalo, N.G. (2002). Derzhavni standarty profesiyanoi osvity: teoriya i metodyka [State standards of professional education: theory and methodology]. Monograph. Khmelnytskyi, 396 p. [in Ukrainian].
2. Zyazyun, I. A. (2005). Filosofiya postupu i prohnozu osvitnoyi systemy. Pedahohichna maysternist: problemy, poshuky, perspektyvy [Philosophy of progress and forecast of the educational system. Pedagogical skills: problems, searches, prospects]. Monograph. Kyiv; Glukhiv: RVV GSPU, pp. 8–10 [in Ukrainian].
3. Miloradova, N.E. & Shevchenko, V.V. (2020). Kompetentnisnyy pidkhid yak metodolohichna osnova doslidzheniya profesiyanoi kompetentnosti osobystosti [Competency approach as a methodological basis for the study of the professional competence of an individual]. *Habitus. Social Psychology. Legal psychology*. Vol. 16, pp. 233–237. [in Ukrainian].
4. Nagorna, N.V. (2007). Formuvannya u studentiv ponyat kompetentnosti y kompetentsiyi [Formation of students' concepts of competence and competences]. *Education and culture*. Vol. 1–2 (11–12), pp.266–268. [in Ukrainian].
5. Palshkova, I.O. (2018). Formuvannya profesiyanoi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh suchasnoyi vyshchoyi shkoly [Formation of professional competence of future primary school teachers in the conditions of a modern higher school]. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky*. Odesa: PNU named after K.D. Ushinsky. Vol. 1, pp. 113–118. [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennya profesiynoho standartu za profesiyamy “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoyi serednoyi osvity”, “Vchytel zakladu zahalnoyi serednoyi osvity”, “Vchytel z pochatkovoyi osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)” [On the approval of the professional standard for the professions “Teacher of primary classes of a general secondary educational institution”, “Teacher of a general secondary educational institution”, “Teacher of primary education (with junior specialist diploma)”]. Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. Vol. 2736-20 of December 23, 2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [in Ukrainian].
7. Pro Kontseptsiyu zahalnoyi seredn'oyi osvity (12-richna shkola) [About the Concept of general secondary education (12-year school)]. Resolution of the Collegium of the Ministry of Education and Culture of Ukraine, Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Vol. 12/5-2 dated November 22, 2001. Available at: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/2712/ [in Ukrainian].
8. Bereka, V.E. & Galas, A.V. (2018). Profesiyna kompetentnist vchytelya pochatkovykh klasiv [Professional competence of primary school teachers]. Kharkiv, 496 p. [in Ukrainian].

РОЗВИТОК ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

9. Shkyr, O., Dudchak, G., Kazakova, N. & Sivak, N. (2022). Formuvannya profesiynykh kompetentnostey maybutnikh mahistriv pochatkovoyi osvity [Formation of profes-

sional competencies of future students of Master's degree of primary education]. *Youth and market*. Vol. 1 (199), pp. 49–56. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.08.2022

УДК 374.7.091.33:004.9

DOI:

Іван Василиків, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються особливості формування основних складових ІКТ-компетентності педагога, окреслено завдання щодо їх реалізації. Аналізуються фактори, які впливають на вибір методів та форм підвищення рівня ІКТ-компетентності педагога під час проходження ним курсової перепідготовки. Наведено приклад застосування діяльнісного принципу навчання дорослих. У процесі формування ІКТ-компетентності вчитель має: освоїти знання і уміння в галузі інформатики та ІКТ; розвивати комунікативні здібності, які базуються на інтернет-технологіях; уміти орієнтуватися в професійному інформаційному середовищі; сприймати та аналізувати нову інформацію, здійснювати самоаналіз своєї діяльності; активно використовувати та змінювати зовнішній інформаційний простір; створювати і коригувати власний інформаційний осередок як частину глобальної освітньої мережі.

Ключові слова: ІКТ-компетентність; вчитель початкових класів; самоосвіта; інтерактивні дошки; безперервна освіта.

Лім. 16.

Ivan Vasylykiv, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the Mathematics, Informatics and Methods of Teaching in Primary School Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF ICT COMPETENCE OF PRIMARY CLASS TEACHERS IN THE PROCESS OF CONTINUOUS EDUCATION

The article examines the peculiarities of the formation of the main components of a teacher's ICT competence, outlines the tasks for their implementation. Factors that influence the choice of methods and forms of increasing the level of ICT competence of a teacher during course retraining are analyzed. An example of the application of the activity principle of adult education is presented. In the process of forming ICT competence, the teacher must: acquire knowledge and skills in the field of informatics and ICT; develop your communication skills, which are based on Internet technologies; be able to navigate in a professional information environment; perceive and analyze new information, carry out introspection of one's activities; actively use and change the external information space; create and edit your own information center as part of a global educational network.

ICT competence is an attribute of a teacher who competently, i.e. purposefully and independently, with knowledge of the requirements for professional activity in the conditions of informatization of the educational space and his opportunities and limitations, is able to apply ICT in the process of learning, education, methodical and research activities and his own continuous professional pedagogical activity, and based on the analysis of pedagogical situations can see and formulate pedagogical tasks and find optimal ways to solve them with the maximum use of ICT capabilities.

Educators of the new generation must be able to competently choose and apply exactly those technologies that will fully contribute to the achievement of the goal, namely the harmonious development of students, taking into account their individual characteristics.

It should be noted that the formation of ICT competence of teachers consists not only and not so much in mastering the skills of operating information technology tools, but in the formation of experience in the use of ICT in their professional activities oriented towards modern educational results.

The problem of professional ICT competence of a modern teacher in the field of information and communication technologies is relevant and together with therefore, a number of issues need to be resolved. Since for the educational sector in Ukraine does not yet have unified state standards for use ICT, it is necessary to implement an individual approach to education teachers.

Keywords: ICT competence; primary school teacher; self-education; interactive boards; continuous education.

Постановка проблеми. Створення системи безперервної освіти на період до 2025 року стане головним інновацій-

ним завданням. Проблемі безперервної освіти присвячені численні дослідження. Це один з напрямів освітньої політики розвинених країн.